

BATI ANADOLU BÖLGESİ VE YEREL BİR ÖRNEK OLARAK TİRE'DE YUNAN İŞGAL DÖNEMİ

*Yrd. Doç. Dr. Mehmet BAŞARAN**

Bu konu içerisinde Yunanlıların Batı Anadolu ve lokal olarak Tire'de yaptıkları eylemleri görmeye çalıştık.

"Hepimizin de bildiği gibi, şu son on yıldır büyük Osmanlı devletimizin uğradığı dert ve belâlar, kanunların ve şeriatın hükümlerine aykırı davranmış olan birtakım devlet adamlarının eseridir...Velinimetimiz şevketmeâb efendimiz hazretlerinin şahâneülkesinin bugünkü gerçek çehresini bizzat gözeriyle görmek, halkın en başta gelen ihtiyaçlarını inceleyip bunun sonucunu kendilerinin yüce katına arz eylemek üzere bir heyet kurulmuştur...Yüce halifemiz ve padişahımız adına sizlere şu tavsiyede bulunmaktayız; Hakkınıza kanaat, yurttaşlarınızın haklarına riayet ve kanunlara itaat ediniz." içeriğini taşıyan bir bildiri ile 16 Nisanda Şehzâde Abdurrahim Efendi Anadolu'ya, 29 Nisanda Şehzâde Cemâlettin Efendi Edirne'ye Heyet-i Nâsiha'larla gönderilmiştir. Çünkü İstanbul Hükümetinin âcizliği, iş bilmezliği ve itilâf devletlerine duyduğu güven ve teslimiyetçi tavır ülke halkının tedirginleşmesine yol açmaya başlamıştı. Her tarafta gizli ve/veya açık örgütlenmeler başlamıştı¹. Bu da gösteriyor ki Yunan işgalinden önce halkın sessiz kalmasını öğütleyen bu kurul işlevsel bir özellik gösterememekteydi. Anadolu'nun dört bir yanında bölgesel amaçlı dernekler oluşmaktaydı. Bu örgütlenmelerden biri Yunan Hükümetinin Paris Barış Konferansındaki girişimleri ve Müttefiklerin Yunan isteklerini destekleyici demeçleri sonucu Rumların taşkınlıklarının artmasına neden olarak kurulan Redd-i İlhak idi.

Böylece, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin ardından Torbalı ve Küçük Menderes bölgesi ile 22 Mayıs'ta Bayındır, 26 Mayıs'ta Manisa, 27 Mayıs'ta Aydın ve 29 Mayıs'ta Turgutlu, Ayvalık ve Tire² ve 1 Haziranda da ödemiş işgal edilmiştir³.

* Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Başmabeyinci Lütfi Bey, *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, İstanbul, s. 497-499.

² Bu arada şunu da belirtmemiz gerekir ki Tire'nin işgal tarihi 27 Mayıs, 30 Mayıs ve 4 Haziran olarak değişik tarihler de gösterilmektedir. Z. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, Ankara 1986, s. 275.

³ İ. Tekeli-S. İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Ankara 1989, s. 24-25.

İzmir’de başlayıp içerlere doğru genişleyen Yunan işgali ve mezalimi Kuva-yı Milliye’yi düşünce safhasından eylem safhasına çıkarıyordu⁴. Fransızların, Adana, Urfa, Antep ve Maraş’ı egemenlikleri altına aldığı günlerde hazırlanan bir resmi raporda “...Mustafa Kemal’e bağlı düzensiz birliklerin büyük kısmı İzmir’in doğusunda Yunan birlikleriyle çarpışmakta...Aydın, Tire ve Ödemiş cephelerinde 4.000 ile 5.000 kişi bulunmaktadır...”dır denilerek Kuva-yı Milliye konusunda dikkatler çekilmekteydi⁵.

Yunanlılar, Türk ordularının dağıtılmış, silah ve cephanesi elinden alınmış ve İtilâf Devletlerinin tehdidi altındaki Padişahın her şeye razı durumuna güvenerek, Batı Anadolu’yu kolayca ele geçirebileceklerini umuyorlardı⁶.

Her ne kadar 10 Mayıs 1919 tarihli Savaş Bakanlığına çekilen bir telegrafta Venizelos, Mauridis’e iletilmesini istediği mesajında “*Subay ve hizmetlilerin yerleşmesi için Türklere ait evlere el koymaktan özenle kaçınacaksınız. Hizmetlerin görülmesinde kamu binalarını, subayların yerleşmesi için ise subay metropolitik temsilcisi ve bölge ileri gelenlerinden bir Rum’un katılımıyla oluşturulacak özel bir komitenin, uygun göreceği Yunanlılara ait evleri kiralayarak kullanacaksınız. Kiralar Yunan Hazinesinden ödenecektir. Subayların yerleşmesi için israftan kaçınılması için ucuz mekanlar seçilecektir. Ayrıca bina sahipleri fiatı düşürmeleri için baskı yapılmaksızın gerçek kiranın ödenmesini istiyorum. Eğer çok yüksek fiatlarla karşılaşılırsa sadece mülkiyeti Yunanlılara ait binalara el koyacaksınız*” demekte ve bu yönerge doğrultusunda hareket eden Yüksek Komiserlik, Tire’de Ramiz Beyin sahibi bulunduğu binayı aylık kirası 70 drahmi olarak 1919 Kasımında kontrat yaparak kiralamıştır⁷. Ancak bu iyi niyetli gibi görünen girişimler söz konusu edilirken Venizelos, işgal kuvvetlerini süratle artırmaktaydı⁸. Yunan gazeteleri, Yunan ordusunun çiçek yağmuru altında İzmir’e girdiğini belirtiyorsa da, işgal güçlerinin saat 8.40’da karaya çıkmaları ile başlayan tecavüz ve yağmanın sonu gelmemekteydi⁹.

İzmir’in işgal edilmesi ile birlikte, I. Dünya Savaşı sırasında kıyı muhafızı ve depo kıtası olarak kullanılan ve subaylarının büyük kısmı hava değişimi alarak kayırılmış, geri kalanları defalarca savaşa yollanmış, kaçaklı, vukuatlı ve sakat olan ve taburlarının sayısı 100-150 silaha indirilmiş¹⁰, 56.

⁴ S. Aydın, *Güney Batı Anadolu’da Kuva-yı Milliye Hareketi*, Ankara 1993, s. 31

⁵ B. Yavuz, *Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922*, Ankara 1994, s. 38.

⁶ E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara 1994, s.145-

⁷ E. Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara 1997, s. 283.

⁸ S. Selek, *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı*, C. I, 1970, s. 102.

⁹ *İstiklâl Savaşı Gazetesi*, Hazırlayan Ö.S. Çoşar, 16 Mayıs 1919.

¹⁰ R. Apak, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu Anı 1990*, s. 2.

Ve 57. Tümen'in İzmir'de bulunan subay ve erlerinin bir kısmı 14/15 Mayıs 1919 gecesi İzmir'i terktiler. Seydiköy ve Gaziemir'de bulunan 56. Sahra Topçu Alayı, Yunanlılarla yerli Rumların katliama giriştiklerini, kadınların ırzına geçtiklerini öğrenmeleri üzerine 15/16 Mayıs gecesi 56. Sahra Topçu Alaya Birinci Tabur Komutanı Binbaşı Aziz komutasında gece Tire'ye ulaşmışlardı¹¹. Bunlar 27 subay ve 68 er idi. İşgale karşı bir güç oluşturmak isteyen bu subaylara karşı, Tire Askerlik Şubesi Reis Vekili Yüzbaşı Mehmet, 18 Mayıs'ta Aydın'daki Tümen Komutanına şu telegrafı çeker:

“17 Mayıs 1919 tarih ve 9538 numaralı teldeki meal buradaki kıtaata tebliğ edildi. Bu kıt a-i askeriyenin bir kısmı fırkamıza iltihak etmek üzere bugün hareket etmiştir ve bir kısmı da burada kalan bir kısım asker ve zabitanın memleketin ihtilâline sebebiyet vermek teşebbüsünde bulduklarını gören memleket halkı, bunların buradan hemen aldırılmalarını talep etmekte olduklarından haklarında yapılacak muamelelerin sürat-i iş'ari ehemmiyetle maruzdur” derken, Tire Belediye Başkanı Vekili Abdülkadir'de aynı kumandana yani Albay Şefik Aker'e:

“İzmir civarında ricat etmiş ve Binbaşı Aziz komutasında 25 kadar zabitanla elli kadar efrattan mürekkep bir kuvvet vardır. Memleketi ihtilale vermek için buradan hareket etmiyorlar. Müslim ve gayr-i müslim bi'l-cümle ahali heyecandadır. Bunlar hakkında yapılacak işlemin acele yapılması ahali adına rica olunur” demektedir¹².

Bu ve buna benzer karşılaşacağımız diğer olaylarda da görüleceği gibi, Din ve Kuran-ı Kerim ileri sürülerek yapılan entrikalar nedeniyle, ne Tire ve havalisinde teşkilat kurulabilmiş, ne de Ödemiş vatanseverleriyle birleşebilme olanağı bulunmuştur¹³. Halkın bu mücadele safhasına çekilememesinin bir nedeni de Kuva-yı Milliye direnişinin adı eşkiyalık olayları olarak nitelenmesinde aramız gerekmektedir. Aydın Valisi Ahmed İzzet tarafından çekilen bir teligrafda *“...vilâyetin taht-ı işgalde bulunan mevâki'nde...sükûn mevcud ise de Tire kazası etrafında içtimâ eden bazı eşkiya-yı mahalliyeye Yunan kıtaat-ı askeriyesi arasında müsademenin...anlaşılacak ve fakat işbû müsademâtin bir mahiyet-i siyasiyeye haiz olmayub şekâvet-i âdiyeden ibaret...”*¹⁴ (Belge I) denilerek olayın boyutları küçültülmekteydi. 1919 tarihli Sadrazam tarafından gönderilen bir başka telde ise, bu eşkiyalık olaylarının önlenmesi istenmektedir ki *“...velev ki şekâvet-i âdiyeden olsa bile dahil-i vilayetde tahaddüs edecek ufak bir*

¹¹ S. Aydın, *age*, s. 37

¹² S. Ağaladağ, “Milli Mücadele'de Kuva-yı Milliye”, *Ata Dergisi*, Sayı 1, Konya 1991; R. Apak, *İstikâl Savaşında Garb...*, s. 76-77.

¹³ *Orhan İlkurşun'un Anıları*. Demirbaş No: 40, Belge No: 351, s. 56. DEÜ. Atatürk İlkeleleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi.

¹⁴ DH.KMS. 52.4/37.

vak'anın dahi nazar-ı müsamaha ile görülmesi sù-i sirayete mucib düşmiye ve maslahata gayr-i muvafık olub...bu misüllü şeylere meydan ve imkân verilmemesi...¹⁵" istenmekteydi. Bu arada yaşanan bir başka olay ise olayın boyutlarının genişliğini göstermektedir. Yüzbaşı Tahir Tire'ye gelerek Jandarma Teğmeni Emin Bey'den Tire Müftüsü Hacı Mehmet ile damadı Hacı Hüseyin'in halkı mücadeleden caydırıcı bildiri dağıttıklarını öğrenmiştir¹⁶. Müftünün mühürünü taşıyan bu bildiri de;

"Müstevli her kim olursa olsun iyi geçinmeyi ve emirlerine itaat etmeyi Müslümanlık emrediyor. Sakın, yabancıların sözlerine kapılıp, memleketi kana bulamayın. Sel gider, kum kalır..." denilerek zehirli ve uyuşturucu sözlerle halk etkilenmek istenmektedir.

"...Kaza kaymakamı Durmuş Bey'in makamına gittim...Milli teşkilâtın kurulması ve düşmanla mücadelenin başlaması taraftarı idi. Fakat, nihayet İstanbul Hükümetini temsil etmesi dolayısıyla, Milli hareketlere müsamahalı davranmaktan daha ileriye gidemiyordu...Kaymakam'dan Müftü Hacı Mehmed ile damadı Hacı Hüseyin'in çağrılmasını rica ettim...Yanlarında bir başka hoca olduğu halde geldiler. Elimdeki beyannameyi müftüye gösterdim:

- *Bu ne haldir, Müftü Efendi? Bunu yazmağa ve ilan etmeğe eliniz nasıl vardı?*
- *Halkın selâmeti ve memleketin harap olmaktan kurtarılması için yazdım. Müstevli kim olursa olsun ona itaat etmek islâmiyet icaplarındandır.*

Çok sinirlenmiştim.

- *Hoca sen, Kuran-ı Kerim'deki (Vecahidu) ayetini okumadan mı? Bu Tanrı buyruğunu nasıl tefsir edersin?*

Ayetin tamamını yüksek sesle okumağa başladım. Müftünün damadı söze karıştı:

- *Kumandan Bey, dedi, biz hepsini biliriz, içtihat ve hareketlerimiz müslümanlığın menfaatine uygundur.*

Bu vicdansız ve beyinsiz adamların yola gelmelerine imkan yoktu.

- *Hocalar, dedim, hatalarınızın hesabını millet sizden soracak. Vatan ve Millete reva gördüğünüz fenalıkların günahlarını kanlarınızla ödeyeceksiniz. Defolun buradan..*

¹⁵ DH.KMS. 52.4/41.

¹⁶ S. Aydinel, *age*, s. 108-109.

Hacı Müftü Mehmed, Yunan işgali sırasında eceliyle ölmüşse de, damadı Hacı Hüseyin, istirdat'ta Tire'ye ilk giren askeri kıt'a tarafından ipe çekilmiştir...¹⁷" denilerek olay anlatılmaktadır.

Bu sırada, Ödemiş'de yapılan bir toplantı, Tire ve Bayındır'ı işgal eden Yunan kuvvetlerine, buraları boşaltmak amacıyla 48 saat süre tanımaktadır¹⁸.

31 Mayıs akşamı Yüzbaşı Tahir, Ahmet Şükrü Bey komutasında olmak üzere cepheden istenen 80 kişilik bir müfreze ile 1 Haziran sabahında Tire'deki Yunanlılara bir baskın hareketi düzenlemek istedi¹⁹. "...Hacı İlyas tepesine mufasalatımızda ilk iş, Tahir Bey'le beraber cepheyi baştan başa gezmek ve ileri karakol aksamını, çifte nöbetçilere kadar görmek olmuştu. Karagaha döndüğümüzde bizim ile beraber gelmekte olan ve arkada kalan zeybeklerin gelmediklerini görmüştük...Çerkes Hasan, doğrucu...kumandan Tahir Bey'e yaklaşarak kendisine; (Arkadaşlarımızın selamı var, bizlere davetiniz üzerine doğruca köylerimize ve ailelerimize görünmeden gelmiştik. Şimdi de bizi alıp cepheye götürüyorsunuz, fakat bizim bir defa köylerimize uğramamız ve ailelerimizle görüşmemiz lazımdır. Bu sebeple size, yarından sonra iltihak edebileceğiz) diye...söylemişti. Bu beklenmedik vaziyet, alınmış olan bütün tertibatı alt üst ediyordu. Zira, Tire'deki Yunan kumandanına verilmiş olan 48 saatlik mühlet bitmiş...Tire baskını icra edilemeyecek mi?...(sorusu) Tahir Bey'i de meşgul etmiş olacak ki birden bire aklına Gökçen Efe gelmiştir...Gitmek için hareket etmeden evvel şunlar kararlaştırılmıştır.

*** Gökçen'e gidilip vaziyeti anlatacak ve Tire'ye karşı sabahleyin üç koldan yapılacak baskına bütün avanesiyle iştirak etmesini çalışacağız.

*** Bu hususta onun da fikirlerini alıp ona göre bir baskın planı tertip edecektik.

*** Gökçen'in bu baskın işine adem-i muvafakati halinde, Hacı İlyas tepesine avdet edecek ve Tahir Bey'e vaziyeti anlatacaktık,

*** Tire'ye yapılacak baskın, krokide gösterildiği vechle üç koldan ve sabah saat 6'da başlamak üzere yapılacaktır²⁰" diyerek olayın gelişimini aktarılmaktadır.

İzmir'in işgal edilmesi söylentileri ile birlikte İzmir ve civarında vaziyet gittikçe nezaket göstermekteydi. İşte o sırada Milli Kütüphane sinemasında "Müdafaa-i Hukuk Kongresi" toplandığı görülmektedir. Bu toplantıda

¹⁷ Orhan İlkurşun'un Anıları. Demirbaş No: 40, Belge No: 351, s. 55-56.

¹⁸ Ahmet Rifat Kemerdere'nin Anıları, Demirbaş No: 31, Dosya No: 20, Belge No: 304, s. 13-16, DEÜ. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi.

¹⁹ S. Aydın, age, s. 118; A. Gökbel, Milli Mücadele'de Aydın, Aydın 1964, s. 291-300.

²⁰ Ahmet Rifat Kemerdere'nin Anıları, Demirbaş No: 31, Dosya No: 304, s. 18-22.

İttihat ve Terakki İzmir katib-i mesulü milletvekili Celal Bey ve İzmir’le eski Aydın vilayetine bağlı sancakların murahhasları bulunuyordu. Bu kongrenin sonrasında Celal Beyin İzmir’den yaya olarak Torbalı ve Ödemiş’e geçerek gerektiğinde örgütlenerek hazır bulunma isteği içerisinde olduğu bilinmektedir. Celal Bey, gerek Ödemiş’te ve gerek Tire’de İttihat ve Terakki örgütünü ve bunlarla hareket edebilecek vatanseverleri etrafına toplamak amacıyla bu bölgede bulunuyordu. Yunan işgal kuvvetleri her geçen gün yayılma ortamını genişletiyorlardı. Geçtikleri yerlerde her türlü zulümden geri kalmıyarak Ödemiş ve Tire bölgesine ve Tire civarındaki Fata’ya uzanıyorlardı²¹.

30 Haziran 1919 tarihinde ise 1. Tümen Komutanı Albay Zafiru’nun ikinci defa Aydın’ı işgal sürecini başlattığı ve Köşk içinde olmak üzere Büyük Menderes nehrine kadar ilerleme isteği içinde bulunduğu bilinmektedir. Bu amaçla İzmir ve Manisa’da getirilen kuvvetler Tire ve Germencik’te toplandı. Albay Kondilis komutanlığında Tire’de bir tugay oluşturuldu. Ancak bu toplanan kuvvetlerin eşgüdüm noksanlığı nedeniyle birleşmemesi sonucunda taarruz planları aynı anda gerçekleşmemiştir. 2. Tümen ise karargâhı Torbalı olmak üzere Bayındır, Tire, Ödemiş ve Adagide’de bulunmaktaydı²².

Gökçen Efe kumandasındaki 300 kişilik bir birlikle gerçekleştirilen baskın ile Yunanlılar 30 kayıp vermiştir²³. Baskın saat 15.30’da başlamış ve 19.00’da tamamlanmıştır²⁴. Anılarında bu olayı şu şekilde betimlemektedir. “...Cumartesi günüydü. Gökçen Efe’nin kızanları Fata’nın dağ kısmında, Üç Cevizler mevkiinde toplaştıktan sonra Çamlık denilen yere geldiler, vakit ikinci zamanydı...Yunan askerlerine gelince; onlar, silahlarını çatmış, hora tepiyor, çatlak sesler çıkarmak kendilerini göstermek istiyorlardı... Kahramanlar, düşmanların yanlarına kadar gelip yanaşmışlar... mavzerler pathyor... eli kolu bağlılara karşı canavar olan namertlerin biri bile en küçük mukavemet gösteremiyor, hepsi de subayları ile birlikte yere seriliyordu. 15 kişi kadarı içkili, çalgılı bir karakol haline getirdikleri camiye kaçabildiler ise de bina ateşe verilerek onların da işleri bitirildi...Köyün dışında gözcü olarak bırakılan iki genç, doğu istikametinden gelen düşman müfrezesini arazi ağaçlık olduğu için göremediklerinden şehit oldular ki bu savaşta yalnız onlar kurban verilmiştir...²⁵” demektedir.

²¹ C. Kutay, *Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi*, C. 18, İstanbul, s. 10842.

²² S. Aydın, *age*, s. 118-121.

²³ Z. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. II, Ankara 1984, s. 54

²⁴ S. Aydın, *age*, s 262-263

²⁵ *Orhan İkkurşun’un Anıları*, Demirbaş No: 40 Belge No: 351, s. 79.

Kuva-yı Milliye Osmanlı Hükümetinin emrini dinlemekte ve Yunanlılara ne olursa olsun saldırmaktaydı. Aydın-Tire arasındaki Üçyol mevkiinde de çatışma bu nedenle gerçekleşmişti. Top kullanılarak yapılan bu saldırıda Tire'nin Küp Mahallesi'nden Ahmet Efendi şehit düşerken, gönüllü birliği kumandanı Hüseyin Bey ile Tireli Çakır Efe yaralananlar arasında yalnızca bir ikisi olarak dikkati çeker.

Ödemiş, Tire ve Adagide'de bulunan düşman kuvvetleri için önemli bir emniyet bölgesi olan Fata'nın elden çıkmaması gerekiyordu. Yunanlılar, birinci baskının intikamını almak amacıyla, hafif makineli tüfekle desteklenmiş bir kuvvet ile Fata'yı yeniden işgal eder. Bir çok köy evi ile birlikte, Gökçen Efe'nin evini yakmışlardır. Üçyol Baskını sonrası mendeküme'ye çekilen Efe, Yunan nüfrezesine saldırmış ve büyük kayıplar vermiştir. Ancak, Yunanlılar, Tire ve Adagide'den kaldırdıkları güçler ile Efe'nin ardına düşmüşlerdir. Ancak, Gökçen Efe ile birlikte Milli Aydın alayı Komutanı Zekayi Bey'in, Binbaşı Erzurumlu Salih yönetimindeki 135. Alay 3. Taburu, Şerafettin Bey'in komuta ettiği makineli tüfek bölüğü ve bir çok efe ve kızandan oluşan bir kuvvet ile karşılaştılar. İki yüze kadar kayıp veren Yunan kuvvetleri, ayrıca Subaşı Deresi'nde Çamlıcalı Hüseyin Efendi tarafından yok edildiler²⁶.

Batı Anadolu'ya da içine alacak şekilde genişleyen ve her taraftan silah seslerinin duyurulmaya çalışıldığı bu işgallere karşı olaylar hükümet tarafından yeterli bir şekilde değerlendirilmemekteydi. Aydın Valisi tarafından çekilen bir telden bunu anlamamız olasıdır ki “...geçen Teşrin-i Evvelin yirmibeşinci ve yirmi altıncı akşamları Yunan kuvve-i işgaliyesi tarafından Tire kazasında ve etrafında tâ-be-sabah silah atıldığı ve bu endahat işgal komutanlığınca ilcâât-ı harbiyeye atf edilmek isteniyor ise de bunun aslı olmayub mücerred kalub ahaliye ilkâ'-yı havf-ı vahşiyet etmek...”²⁷ (Belge 2) şeklinde nitelendirilmekteydi.

Ancak karşı saldırılar durmuyor ve Yunan ikmal yollarını kesmek amacıyla da Gökçen Efe'nin gözetiminde Ödemiş'e giden demiryolunun keşiştiği yerde ve Küçük Menderes üzerinde yer alan Uladı ve Toyranlı Köprülerinin tahribi gerçekleştiriliyordu²⁸. Buna karşın Bab-ı Âli Dahiliye Nezareti tarafından çekilen bir şifre telde “...çend-gün evvel Ödemiş ve Tire havhalisinde Yunan askeriyle adi eşkiya çeteleri arasında bazı müsademât vuku'a gelmiş ve çeteler tarafından bir köprüde atılmış...”²⁹ denilerek, gerçekleştirilen eylemin bir adi eşkiya hareketi olduğu dile getirilmekteydi.

²⁶ S. Aydın, *age*, s. 270-274.

²⁷ DH.KMS. 52.5/12.

²⁸ S. Aydın, *age*, s. 276.

²⁹ DH.KMS. 54.3/40; DH.İ.U.M.E.57/15.

Bu olaylar büyük bir kargaşanın yaşanmasına neden olmakta ve hal-
kın büyük çoğunluğunun göç yaşadığı anlaşılmaktadır. “*Şehr-i hâlin ikinci
günü Ödemiş’in Üzümlü ve Karadoğan karyeleri civarında görünen cüzi
miktar da ki kuva-yı milliye efradına karşı üç tabur Yunan askeri sevk oluna-
rak saatlerce top ve tüfenk ile... Üzümlü karyesi kamilen ve Karadoğan kar-
yesinde de üç hane ile bir kadın muhterik ve ahaliden üç dört maktûl ve beş
altı mecrûh olunmuş ve işbû müsademe Tire havalisinde bulunan Gökçen
Efe tarafından istihbâr olunması üzerine kuvve-i kafiye ile yetişilerek yeni-
den başlayan müsademede Yunanlılardan bir binbaşı maktûl ve bir zabıt
mecrûh ve sekiz on kadar zabıt ile bir hayli neferin de esir alınmış olduğu ve
karye ahalisinin bir kısmı Gölcük yaylasına bir kısmı da Salihli cihetlerine
iltica eylediği...*”³⁰ (Belge 3) belirtilmektedir.

Bundan sonra yaşanan Kaymakçı Muharebesi Tire’nin işgaline karşı
çıkan Gökçen Efe’nin de başarılarıyla birlikte tarihin içerisinde yerini alması
sonucunu getirdiğini görmekteyiz. Yunan piyadeleri, bu çarpışmada oldukça
zor duruma düşmüşlerdir. Ancak müsaademenin sağ tarafında savaşıyan Ba-
kırılı Efe’nin geri çekilmesi ve buraya Yunan birliklerinin gelmesi Gökçen
Efe’nin sonunu hazırlamıştır. Yunan ateşlerinin, Bakırılı Efe tarafından atıl-
dığını sanarak “*Bakırılı atma*” diye bağırılmış ve bu hedefi iyi gözeten Yunan
makinelî tüfekleri Gökçen Efe’yi şehit etmiştir. Onun ölümü ile komutayı,
Yörük Hacı Halil Ağa üzerine almıştır. Onun müfrezesi ve diğerleri Yunan
kuvvetlerini sürekli baskı altında tutmalarına karşın işgallerin sürdüğünü
bilmekteyiz³¹.

Yunanlıların işgal süreçleri içinde taşra örgütlerinde yapılan çalışma-
lara baktığımızda ise şunları görmemiz olasıdır. Gunarakis’in 11 Ağustos
1920’de vilayete geldiğinde Vali Vekili Ahmet Besim Bey’e imzalatırdığı
“*Bariş antlaşmasının imza olduğu Yunan Fevkalade Komiserliğinden
Mösyö Gunarakis ve Naibzade Ali Bey marifetiyle şimdi vilayete tebliği e-
dilmiştir. Merkezi hükümetçe de uygun görüldüğü üzere memurlar birer
protokol tanzimi ile idareyi müracaat edecek Yunan memurlarına devrede-
cek, vazifelerini Yunan idaresi altında yerine getirecektir*” diyen telegraf
aynı gün İzmir sancağının tüm kazalarına çekilmiştir. Türk kaymakamları
görevlerinden alınarak yerlerine o beldelerin eski Yunan siyasi temsilcileri
12 Ağustos 1920 sonrası “*kaymakam*” sıfatını alarak atanmışlardır. Tire’ye
25 Eylül 1919 tarihinde daha sonra Urla’ya atanan Mihail Apostodilis, 20
Aralık 1919’da ise Yuannis Spatharis ve Yorgos Bellos’un gönderildiği bi-
linmektedir³². Yunanlılar sistemli bir imha politikasını 9 Eylül 1922 tarihinde
bu toprakları terk edinceye kadar sürdürmüşlerdir. Örneğin, 11-11-35

³⁰ DH.KMS. 52.5/16.

³¹ S. Aydın, *age*, s. 278-281.

³² E. Berber, *age*, s. 307.

tarihli olarak Uşak Merkez Heyetinden çekilen bir telegrafda, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk ve İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaninin dikkati çekilerek, “Yunanlılar âlem-i medeniyet muvacehesinde irtikâb ede gelmekte oldukları mezâlîme Ödemiş-Tire cihetinden götürdükleri iki hoca ve 21 sivil cem’a 23 İslâmî İzmir’den (Arkadis) vapuruyla Yunanistan’a tehcir etmek...” diyerek halkın Yunanistan’ı tehcir edilmesini zorladıkları belirtilmektedir³³. Tire kazası kaymakamlığından “26 Ağustos 335 tarih ve 255 numrolu tahriratına müsteniden” başlığını taşıyan bir rapor Yunan zulmünün durumunu sayılarıyla vermektedir. Raporunda:

*** “Yunan askeri tarafından zapt ve gasb edilen eşya kıymeti 15.151.471.kuruşdur. (kaza ahalisinden yalnız %5’in üzerlerinden alınan eşyanın miktarıdır.

*** Şühedâ’ ve mecrûhin:

Şehit 59 (Bunlardan 6’sı kadın ve çocuktur)

Bunlardan mâ-adâ 9 kişi ihrâk etmişlerdir.

Mecrûh 13.

*** İzâle-i bîkr: 4 kız

*** Yağma, tahrib, ihrâk:

2 köyü kamilen ihrâk etmişler ve tek mil köylerin mahsûlatını tahrib ve meyve ağaçlarını kat eylemişler ve bir çok köylerin ahalisini bilâ-teferruk sıra dayağına çekmişlerdir. Dayağın şiddeti o derecedir ki pek çok adamların kaburgaları kırılmıştır.

*** Sirkat ve gasb:

199 bargir, 8 koyun, 518 inek ve öküz, 1 deve, 53 merkep

*** Bilâ-sebeb hapis:

32 kişi...³⁴” denmektedir.

Bununla birlikte, Tire eşraf ve memurlarından 40 kadar kişinin de Yunan divan-ı Harbine gönderildiğini bilmekteyiz. “...İzmir’deki İslâm mahallatında fi’l-hakika eyyâm-ı âhirede Yunan devriyeleri şayan-ı surette tezyid edilmiştir...bi’l-hassa şimendüferle Aydın cihetlerinden gelenler İttihât ve Terakki’ye mensûb olmaları yahûd kuva-yı milliye ile münasebâtta bulunmaları... vesilesiyle Tire eşraf ve memurininin kırk kadar zatın Bayındır’daki Yunan Divan-ı Harbe sevk edildikleri...³⁵” bildirilmektedir.

³³ İ. Tekeli-S. İlkin, *age*, s. 268-367.

³⁴ Yunan Fecâyi’ne Mûteallik Aydın Vilâyetinin Beynü’l-Milel Tahkik Heyetine Verilmek Üzere Topladığı Vesâik-i Resmîyeye Müstenid Hülâsa, Der-Saadet 1335.

³⁵ DH.KMS. 52.5/77.

1922 tarihli bir rapor'dan da 3 mektep, 1 cami, 91 Han ve 1 mağazanın tahrip edildiği anlaşılmaktadır³⁶.

Ayrıca Tire'de Ispartalı Hacı Süleyman ve eşraftan bir başka kişi, 28 Haziran 1922'de yakılan ve yağma edilen civardaki 18 köyden kaçan bir grup insandan iki kişiyi evlerinde konuk ettiler diye sürüldükleri bilinmektedir³⁷. Kuva-yı Milliye'ye yardım eden köylerin ve kişilerin de ceza ve kovuşturmaya uğradıkları görülmektedir ki "...Tire kazası ve karyelerinde...umûru ziraileriyile meşgul olan ahali-i İslâmiyye'nin güya çetelere ekmek vermek suretiyle muâvenât etmekte olduklarından bahisle darb ve işkence etdikleri..."³⁸ ve Kuva-yı Milliye Umum Kumandanı Demirci Mehmet Efe tarafından İzmir Müdafâ-i Hukûk-ı Osmaniyye Cemiyeti ve Düvel-i İtilâfiye Fevkalade Komiserlikleri'ne verilen bildi de "...ve Tire'de Türk jandarmasının silahlarının toplatıldığı, bazı kaza, nahiy ve köylerin halkının Yunan mezâlimine daha fazla tahammül edemeyerek göç ettikleri ve çok zor şartlarda buldukları" anlatılmaktadır³⁹.

Yayımlanan bir başka belgeden ise işgal bölgesinde yaşayan halkın uyması gerekli kurallar bütünü öğrenmemiz olasıdır:

"TİRE İŞGAL KUMANDANLIĞI'NDAN İLAN SURETİDİR

- 1) İşgal muntıkamız dahilinde asayiş-perver ve kanuna riayet eden müslüman ahalisine mükerreren şekâvet, kitâller güya kuva-yı milliyeyi teşkil eden eşkiya tarafından icra edilmiş ve edilmektedir.
- 2) Bu şekâvet ve cinayetlerin fâ'illeri Tire memleketi ve havalisinden müretteb oldukları tahakkuk etmiştir.
- 3) Bu adamlar kavanin-i şer'iyye ve insaniyyeye riayet etmiyor. Eşkiya bölükleri teşkil ederek çalışkan köylüler kazanmış oldukları gıdalarını ve meşakkatle meydana getirmiş oldukları servetlerini türlü türlü eziyetle mahv ediyorlar.
- 4) Biz asayiş muhafaza ile ziraatin terakkiyesi ve ahalinin bilâtefrik mezheb ve his-i menfaati için var kuvvetimizle çalışmak emelinde bulunduğumuzdan cümle çete ve eşkiye teşkilatlarını şekavet ve katl fa'illerini afv ederek hanelerine avdetle işleri güçleriyle meşgul olmalarını tebeyyün ederiz.
- 5) Teslim olmaları için yirmi gün müddet ta'yin edilmiştir.

³⁶ Anadolu'da Yunan Zulmü ve Vahşeti, C. II, Ankara 1338, s. 122.

³⁷ Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi (1838-1995), İstanbul 1978, s. 1263.

³⁸ DH.İ.UM. 20.23/14.45.

³⁹ BOA.DH.KMS. 52-5/2.

- 6) Eğer yirmi gün zarfında teslim olmazlarsa asayış-perver köylü ahalisinin namusunu, canını muhafaza etmeğe mecbur olduğundan bunların kendilerine ve ailelerine merhametsiz şiddetli tedabir ittihaz edilecektir.
- 7) Yirmi gün zarfında teslim olmazlarsa cümle memleket dahili ve havali-i köy ahalisi memleket dahiline geldikleri zaman evvela mevki'-i kumandanlığa müracaatla isim ve şöhretlerini ve köylerin isimlerini kayd etsinler çünkü icra edilecek takibt neticesinde kayıdları olmayan kimsenin çete ve eşkiya teşkiltlarıyla mdahildr oldukları anlaşılmakla kendileri ve aileleri divan-ı harbe verilecektir.

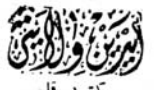
Tire İşgal-i Asker Kumandanı⁴⁰

İmzalı bu ilamdan da anlaşılacağı gibi kuva-yı milliye oluşununun adi bir eşkiyalık olduğu ve bunların etkilerini köylülerin etkinliklerini sekteye uğrattıkları ve bu oluşumdan vazgeçenlerin af edileceği bildirilerek, işlerine dönmenin olası olduğu belirtilmektedir.

Türk memurlarının durumu ise yokluk içerisinde geçiyordu. Maarif, evkaf ve eytam daireleriyle şer'iyye mahkemelerinde alışan Türk memurlar dışında İzmir Yunan idaresinin görevinden uzaklaştıramadığı Türk memurlarını tamamı İzmir'deki defterdarlık dairesiyle onun kazalardaki alt birimleri olan mal müdürlüklerinin memurları idi. Tire Mal Müdürlüğünde 2. Derece sekreter ve tercüman olan, Mehmet Rıfat Muzakis ile, 1. Derece Daktilograf Mehmet Nurettin ve Ahmed Necib görev yapıyorlardı⁴¹.

⁴⁰ DH.İ.UM. 20/23/14.27.

⁴¹ E. Berber, *age*, s. 312.

دولتو اضمم حقیقی

دولتو تحت افسارده بولمخ مؤلفه بر وجه قدر سکونه وجود ایچ بره نظریه طرفه اجتماع ایسه بوجه استقای مجرایه
برنامه نظرات عملی آره سه صادره نیک دولم ایچده و بوسطه مانک برنا بر ایچده خطی نظرات بادی اولسه بولمخ استقایت
محدوده و حواله هر مریک بالان افادان دفعه سن آکلیتین و نظریه بوسطه مانک بر ماهیه سایی بی مان اولوب تقادون
عادی و د عبارت اولمخ ده حد کتصاف واسطه علامه برعنه اولمخ برای معلومات بر صندولور اردوغانه حقیقه شته انکرده

آیینه اولس

۱۰ اسرته اولمخ

[Handwritten signature]

صدر تحقیقات عرض شد نامه ارشد بر
تدریجاً معدر نامه اعیان ایچم و ریشه ره
هواه ایچت بایله اندام تم کولور
بر رسم
۱۲ اسرته اولمخ

قائم مقام
۱۲

Belge 1:

DH. KMS. Dosya No: 52.4 Vesika No: 37 Tarih 18 M. 1338

شماره نامه
تاریخ
موضوع

شماره نامه

تاریخ
موضوع

شماره نامه
تاریخ

بشهر حالیکه اینکین کون اورد مسک اوزوملی وقره طغانه قریب لری جوارنک کورنیابه جرنک مضرده کی
قویلیه اوزرنیه قایسو اوج طابور یونان عسکری سوزولوندریو ساعده جیه طوبیه دضنک ایله رولایج
تعمیرتیه سئ اوزوملی قریب لری طغانه قریب سئ اوج خانه ایله بر قاریبه محرقه واهالیسه
اوج دوت مقعلک و سبته لری بروج ایلمسه و سئو مصادره تیره موالیسق بوجده کورکیر انه طریق آتیمار
اومس اوزرنیه قویق هانیه ایله بئشیدرک بکنیج باکالییاده مصادره یونان لیدرونه بیکلیکی مقولک و بر ضابط
مبوج دسکر اورد قدر ضابط ایله بر ضابطی ندرک ده امیر آرنسه اولننن و قریب اهلایست قریب کولیمت
بایدانسه و قریب ده صالحان قریب لری ایجا ایلمکی معلوم است بوجده اوزرنیه موزمده
ایمیر و ایس
عزت

موضوعی اصدایه ایله و فایده ایله
۱۶

Belge 3: DH. KMS. Dosya No: 52.5 Vesika No: 16

Belge 2:
DH. KMS. Dosya No: 52.2 Vesika No: 12

خدا انشاالله

دایره قلمرو اولاد

مخبر
امیر

۴۵
بررسی

تاریخ
شماره

کجه نسیه اولک بیدین نسیه و بیری التیمی افساندری یوزانه قیغ اشغال سی لوزق نزه قهر سیه و لطفه
تا بصحاح سلاج آیلد نسیه و یوزانه اخت اشغال قوماه لطفه الحات حسب سیه عطف اشغال استنایور ایم
بوند اصلی انشاالله بورد نامیه الهانیه العارضون و شینت اشغال و قون منوی لری قیرینه امین احقار لیه
بیر ضعیفه و نه عبارت بولدنغون اشغال بولی و زر نیه معروضه سراج . بررسی
آدی سیه و الیسی
احمد عزت

دینور علیا صدیقیه
رضا محمد تقی

Belge 3:
DH. KMS. Dosya No: 52.5 Vesika No: 16